

DAN GRIGORESCU ȘI DRUMURILE SALE PRINTRE AMINTIRI

Pentru a înțelege mai bine geneza și rostul cărții lui Dan Grigorescu, *Drumuri printre amintiri**, este preferabil să începi lectura ei cu ultimul capitol, în care autorul declară că a voit să depună mărturie asupra dramelor pe care le-a trăit generația sa „încă din copilărie, drame a căror origine s-a gravat adânc în conștiința ei și a fost, nu o dată, un miracol că le-a supraviețuit”. Era în măsură să depună această mărturie pentru că trăise și văzuse multe și pentru că, așa cum scrie Eugen Simion, pe coperta cărții, „era un bun receptor în această privință, îi plăcea mult, extraordinar de mult, să relateze istorii pe care le trăise sau le auzise”. Multe amintiri triste, foarte triste: moartea în împrejurări tragice a lui Nicolae Iorga, care în casa părinților evocatorului se bucura de un adevărat cult, cutremurul din 1940, care a rămas pentru copilul care era atunci, dus de tatăl său să vadă ceea ce mai rămăsese din blocul Carlton, o „grămadă de beton și de fiare, contorsionate de sub care se auzeau strigătele de durere ale unor muribunzi”, rebeliunea legionară, războiul, printre primele victime ale lui fiind învățătorul din Breaza și un văr al evocatorului, bombardamentul de la 4 aprilie 1944, cu miile de morți de la Gara de Nord, în memoria cărora, scrie, ar trebui să se ridice un monument, sosirea armatei roșii „eliberatoare”, instalarea regimului comunist, simțită tragic în familia sa, pensia mizeră a tatălui, și mai mizeră aceea de moștenitoare a mamei după decesul tatălui, rechiziționarea casei de la Breaza, procesul politic al mamei sale, între piesele acuzatoare fiind aduse și jucăriile copilului, soldații de plumb cu care se juca nefiind bolșevici, ci... americani. Pe fondul dramelor generației sale se înscriu și propriile sale drame: excluderea din organizația de tineret când era student la Facultatea de Filologie din București, cu toate urmările ei, între ele refuzul autorităților universitare de a-l repartiza la Catedra de literatură universală a lui Tudor Vianu, în cadrul căreia va fi numit asistent abia în primăvara anului 1963, îndepărtarea de la ESPLA, unde serviciul de cadre l-a acuzat că se „strecurase în această instituție ideologică”.

O bună parte din carte este ocupată de evocarea celor cărora le este recunoscător, de la profesorii de la Liceul „Sfântu Sava” până la profesorii de la Universitatea bucureșteană, Tudor Vianu, Zoe Dumitrescu Bușulenga.

Din aceste pagini se degajă atmosfera intelectuală de la mijlocul secolului trecut, cu colegii săi de la ESPLA: Tatiana Nicolescu, Alexandru Balaci, Constantin Olariu, Olga Zaicik, Florin Chirițescu, Dumitru Hâncu, Dumitru Mazilu, Romulus Vulpescu, Suzi Hirsch, Constanța Tănăsescu, Costa Giurgiuca, Marcel Aderca, Ioan Comșa, Tiberiu Avramescu, „oameni învățați, cu o pilduitoare conștiință a răspunderii față de valorile literaturii universale”, care au avut onoarea de a colabora cu G. Murnu, Ion Frunzetti, Edgar Papu, Al. Philippide, Irina Mavrodin, D. Pippidi, Dan Botta, Tudor Vianu, Dan Duțescu, Leon Levițchi, Alice Voinescu, Petru Comarnescu. Toți erau exemple de probitate intelectuală, Dan Duțescu, spre exemplu, lucrând la traducerea în limba română a operei lui Chausser timp de mai bine de trei decenii, Ion Frunzetti, care, invitat să traducă din Shakespeare, a răspuns: „eu nu știu englezește decât atât cât să înțeleg ce scrie pe o cutie de ceai: urâsc impostura și n-am de gând s-o practic la vedere”. Și, după o pauză, continuă cu o butadă: „Poate pe ascuns”. Cărturarul Frunzetti este admirat și pentru alte daruri ale sale, pentru oratoria sa de mare clasă, pentru opera sa de comparatist, care „făcea asociațiile cele mai neașteptate, însoțindu-le cu scânteietoare analize ale ideilor și ale stilului”, pentru opera sa de istoric și critic de artă, pentru cultul pe care îl avea pentru Tudor Vianu. Pe cât a fost de generos, pe atât de multe au fost loviturile pe care le-a primit din partea unei istorii nedrepte: volumul său de versuri, *Maree*, tipărit în 1944, dispare cu tot tirajul în urma bombardamentului american de la 4 aprilie, reeditat în 1985, autorul lui nu-l mai poate vedea fiindcă moare cu câteva săptămâni înainte; fusese destituit de la catedra lui Tudor Vianu în 1951.

Redactor-șef la Editura Meridiane și critic de artă, Dan Grigorescu a avut privilegiul de a cunoaște alt segment al vieții artistice, pictori, sculptori, critici de artă, precum Oscar Han, Alexandru Ciucurencu, acesta apărându-se „cu un fel de disperare de invazia urâtului”, Ion Jalea, care se purta „cu distincția unui nobil de la curtea europeană”, Corneliu Baba, Dumitru Gheață, H. H. Catargi, Ion Irimescu, pe care culturnicii epocii îi acuzau de formalism, Lucian Grigorescu, care nu se dezbăra de maniera impresionistă de a picta, pentru care un critic de la *Scânteia* l-a amenințat că dacă nu-și însușește realismul socialist să se... spânzure, Camil Ressu, care declara, cu un curaj desăvârșit, că nu trebuie să fie urmat

* Dan Grigorescu, *Drumuri printre amintiri*, București, Editura Enciclopedică, 2008, 436 p.

în artă exemplul celor care „abia au ieșit din izbe”.

Dintre scriitorii pe care i-a cunoscut, prezentați cu portrete coerente ori numai cu câteva linii de portret, se reține portretul lui Petru Dumitriu, în postura de director la ESPLA, care rezolva totul prin telefon cu mai-marii zilei: «Fă-mi legătura cu tovarășul Maurer» Și mai pe urmă: «Coane Jenică! Ce faci? Nu te mai vede omul cu lunile! Uite, nici azi n-ai venit la tenis. Au fost soții Rurac; am fi putut face o partidă de dublu.» Scurtă pauză, după care: «Știu că îl cunoști pe Suder. Industria hârtiei la cine e? La el sau la Sencovici? Pune tu o vorbă pentru noi, te rog, coane Jenică: nu mai avem pe ce ne tipări cărțile! Fabrica de la Scăieni ne face figuri. Să-și respecte, dom'le, contractul, nu le cerem mai mult.» Altă pauză. Apoi: «Vii joia viitoare la tenis? Hai, vino! Mai schimbăm și noi o vorbă. Hai, că mi-e dor de dumneata.» După ce închide telefonul: «Înțeleg că nu mai aveți nevoie de mine. Eu plec.» Trecuse ceva mai mult de o jumătate de oră de când intrase pe poarta editurii. Dar, în răstimpul ăsta rezolvase, într-adevăr, problemele cele mai grele ale instituției: ce altceva îi rămânea de făcut? Pleca. La polul opus este o întreagă cohortă de culturnici, de sfertodocti plasați pe la ambasadele României în străinătate. Unul din cei care a făcut mult rău în domeniul literaturii, al culturii a fost Nicolae Moraru, om dogmatic agresiv, periculos, care deși nu avea studii universitare de specialitate, a funcționat ca profesor de estetică la instituția de învățământ superior. Dan Grigorescu a consemnat un panseu al acestuia, rostit, în anii '40 ai secolului trecut, în cadrul unui simpozion la Uniunea Artiștilor Plastici: „Nu muncitorii trebuie să se ridice până la ideile artei, ci artiștii până la cele ale muncitorilor.” Prezent acolo, N. Argintescu-Amza i-a replicat „întrebându-l dacă, după opinia lui, muncitorii se nasc, numai pentru că sunt muncitori, cu ideile artistice gata formulate”. Tot în legătură cu rolul determinant al muncitorilor în deciziile despre artă, este ilustrativă evocarea vizionării, cu „oamenii muncii” (de fapt, secretari de partid, președinți de sindicat, secretari de uteme) și mărimi ale partidului unic, a unor reliefuri pentru Teatrul de Operă și Balet: „Imediat au apărut Gheorghiu-Dej, zâmbind larg, și Ion Gheorghe Maurer, care era prim-ministru de câteva săptămâni. Toată lumea s-a ridicat. Gheorghiu-Dej și Maurer au spus «bună dimineată», s-au îndreptat spre grupul din jurul lui Răutu și al Constanței Crăciun și le-a dat mâna. Gheorghiu-Dej a întrebat: «A venit toată lumea?» Și pe urmă: «Vă ascultăm». L-a luat de braț de Maurer și spre spaima lui Ovidiu (Maitec) și a mea, a venit la fereastra la care eram noi. S-au oprit în dreptul ultimului șir de scaune, așa că nu aveam loc să trecem pe lângă el și să ne căutăm un alt loc.

Cu o zi sau două înainte, se demontaseră schelele de pe fațada noilor clădiri din piață.

Dej s-a uitat la privesăta ternă a blocurilor și a zis:

– Începe Bucureștiul să se modernizeze...

Maurer a privit și el și a mormăit: «Hm! »

– Nu-ți place?

– Nu!

– Lasă, o să facem concursuri, o să invităm și arhitecți din străinătate.

– Așa, da...

Între timp, «oamenii muncii» își luaseră rolul în serios și criticau vârtos sculpturile:

– Astea-s picioare? Așa groase? Așa picioare au femeile noastre?

Boris Caragea și (Ion) Vlad, amândoi palizi, ascultau, cu capul plecat. Numai Zoe

Băicoianu îl sfida pe vorbitor, privindu-l drept în față.

Dej s-a întors spre Maurer:

– Auzi?

– Da. E teribil!

Au mai ascultat, în tăcere, câteva minute după care Dej a făcut un pas înainte:

– Am auzit păreri dumnevoastră. Vrem să ascultăm și ce cred specialiștii.

Pauză. Constantin Crăciun și Maxy priveau în pământ: nimeni nu se gândise să invite și câțiva critici. Dej a continuat:

– Avem nevoie de păreri specialiștilor. Eu unul, nu sunt specialist.

Cum nu erau specialiști, totul s-a terminat fără opinia lor, lăsându-se totul la aprecierea publicului.

Cât privește „modestia” lui Dej că nu este specialist, ne amintim alt episod, acela al întâlnirii sale cu G. Călinescu, la 2 martie 1960, când s-a erijat în specialist și l-a consiliat pe scriitor, în cel mai pur stil bolșevic, cum să-și „îmbunătățească” manuscrisul romanului *Bietul Ioanide*.

Trei capitole, *Descoperirea Americii, Pe țărnul Pacificului și Manhattan* sunt consacrate evocării aventurii intelectuale americane a lui Dan Grigorescu, ca lector de istoria și cultura României și de literatură comparată la Universitățile din Seattle, Portland și Los Angeles (1971), apoi ca director (1971-1974) al Bibliotecii Române din New York, „orașul imperial”, cum îi spun americanii, „cu peste 200 de biblioteci publice, cu zeci de teatre, de săli de concert, de muzee și galerii”, despre care a scris în *Marile Canioane* (1977). Au fost ani în care a cunoscut fenomenul american sub variile sale înfățișări, în care s-a bucurat de bunăvoința și de generozitatea americanilor, în care a cercetat, începând din 1971, vechi culturi, cum este aceea a indienilor americani, a triburilor Nootka, cercetări continuate, în 1984, în centrele de cultură amerindiană din Oklahoma, Colorado, Noul Mexic, California, și despre indienii pueblo, navaho și hop din Noul Mexic și Arizona. Au fost ani în care spiritul său de deschidere universală a câștigat enorm. Semnificativ este că demersul său științific pe teme amintite a fost răsplătit prin alegerea sa ca vicepreședinte al Asociației de Istoria Culturii și prin decernarea Premiului R. W. Emerson (1973).

Dan Grigorescu își respectă deviza de a evoca „întâmplări cu adevărat importante”, ale sale și ale generației sale, fără însă să aibă orgoliul de a vorbi în numele acesteia și fără pretenția că paginile sale țin locul necesarelor evaluări istorice.

O REȚETĂ DE COMUNISM FIȚIONALIZAT A UNEI SCRITOARE ROMÂNCE DIN ITALIA TÈ AL SAMOVAR (CEAI LA SAMOVAR¹)

Născută la Tecuci, în 1971, Ingrid Beatrice Coman* și-a definitivat studiile literare în Italia. Aici a frecventat seminariile de profil, printre care cel al scriitorului italian Raul Montanari și seminariile de scenarizare cinematografică la renumita școală Holden din Torino. După limba italiană, engleza este o a doua limbă prin care Ingrid B. Coman și-a exersat talentul literar, studiind la Milano literatura engleză în cadrul Institutului British Council, paralel urmând un curs de scriere creativă la Londra.

Ingrid Coman a debutat în 2001 cu nuvela „Evghejni che torna” (*Evghejni care se întoarce*). În același an a urmat a doua nuvelă „Il re della 54” (*Regele din 54*), integrată într-o antologie de nuvele îngrijită de Raul Montanari (“Onda lunga: nuovi narratori in arrivo, anzi già arrivati”) (*Valul lung: noi naratori în formare, mai bine zis deja formați*). Foarte bine primite de către critica italiană, nuvelele lui Ingrid Coman au fost mai târziu reunite în „Non spegnete la luce” (*Nu stingeți lumina*, 2008). Consacrarea i-a adus-o primul său roman, „La città dei tulipani” (*Orașul lalelelor*, 2005), o fermecătoare ficțiune ambientată în Afghanistan, în timpul războiului american. În 2008, Ingrid Beatrice Coman revine cu „Tè al samovar” (*Ceai la samovar*), un roman substanțial și matur, cu filon de saga realist-magică despre comunismul rus, structurat în 49 de capitole și o postfață. Acțiunea este amplasată într-un loc devenit tristul simbol al tuturor sistemelor totalitare: Kolyma. Acolo își irosesc zilele personajele principale ale povestirii. Aljosha, Gulja, Stepan, Volodja, Piotr, Semjonov, Serghei, sunt cu toții *dușmani ai poporului*, expediați cu bilet doar de dus în pustietățile îndepărtate ale Siberiei și tocmai de aceea ei vor deveni atât de apropiați sufletului nostru, pe măsura ce ne îngăduie să pătrundem în destinele lor. Vom găsi și un personaj rămas în afara listei deținuților, Vera Nureev, o tânără îmbătrânită înainte de vreme, spectatoare fără voie a tragicei întorsături pe care o ia istoria țării ei. Înăuntru sau înafara închisorii sunt toți, în aceeași măsură, actori și spectatori ai unor vremuri grele de opresiune și frică, de lipsuri și violență, de despărțire și singurătate. Însă, în carte, viața va reuși să învingă mai presus de toate, și cerul Moscovei este luminat de o făgăduință de soare de primăvară, de speranță și bucurie. În viața reală, acest lucru rareori a fost posibil; de aceea, memoria noastră este importantă pentru a restitui, măcar în literatură, ceea ce viața a refuzat acestor oameni.

* Ingrid Beatrice Coman, *Tè al samovar – voci dal gulag sovietico* (Ceai la samovar – voci din gulag-ul sovietic), Editura Harmattan Italia, Colectia „Memorie”, Torino, 2008, 175 p.; prefața Monica Joița

Un comunism ficționalizat

Avem de-a face în opera lui Ingrid Coman cu un comunism ficționalizat care vine tare din urmă după ce ani la rândul s-a purtat comunismul non-ficțional: *Romania sub regimul comunist (decembrie 1947-decembrie 1989)*, publicată în engleză în 1997 – Dennis Deletant, *Cartea neagră a comunismului* (Paris, 1997) – Stéphane Courtois, *Post-comunismul* (2004) – Leslie Holmes, *În căutarea comunismului pierdut* (2001) – Ion Manolescu, Paul Cernat, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir *Explorări în comunismul românesc* (2005, 2008) – Ion Manolescu, Paul Cernat, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir, *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu* (2008) – coordonatori: Vasile Ernu, Costi Rogozanu, Ciprian Șiulea, Ovidiu Țichindeleanu, *O istorie a comunismului în România* (2008) – Autori: Mihai Stamatescu, Raluca Groseșcu, Dorin Dobrinu, Andrei Muraru, Liviu Pleșa, Sorin Andreescu, *Tovarășe de drum. Experiența feminină în comunism* (2008) – Dan Lungu și Radu Pavel Gheo.

Ca și în romanul lui Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, în *Te al samovar* timpul este discontinuu, bazat pe alternanța temporală a evenimentelor sub formă de flashback și analepsă². Perspectiva spațială reflectă spații reale, Moscova și lagărul Kolyma, și spații imaginare închise, al frământărilor Verei, în efortul de a-l reconecta pe Aljosha la realitatea abandonată odată cu intrarea în lagăr, al chinurilor și zbuciumului din conștiința eroilor persecutați la Kolyma. După un prim plan privind cuplul Vera-Aljosha, povestirea la perfect simplu (timp al narării) se oprește pentru a lăsa loc adevăratei Istorisiri, aceea a trecutului, un trecut crud, dur, al restricțiilor de tot felul, „scris” la Kolyma. Întâlnirea celor doi scriitori, Camil Petrescu și Ingrid Coman, este nu numai la nivelul tehnicilor narative dar și la nivelul viziunii asupra lumii, acel *Weltanschauung* în care destinul eroilor se măsoară după dimensiunile unui *pat al lui Procust* (expresia care dă titlul celui de-al doilea roman al lui Camil apare și în *Tè al samovar*).

Vera – Aljosha, ce pereche!

La granița dintre precizie și fabulație este curiozitatea unei femei, Vera, care ocupând abusiv (împreună cu soțul Serjozha) casa lui Aljosha, după arestarea acestuia din urmă, declanșează incursiunea în trecutul deținutului; începe prin a-i scotoci printre obiectele din casă și culminează cu răscolirea amintirilor: „Vera ridică ușor pânza aspră. Dedesubt, pe urzeala grosolană de culoarea alunei, șase litere scrise cu o cariocă albastră păreau